

2. Богуш А.М. Методика озайомлення літей з довкілем у дошкільному навчальному закладі : працюн для ВНЗ / А.М.Богуш, Н.В Гавриш – К : Слово, 2008. – 408 с.

3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; [гол. ред. В.Г. Кремінь]. – К.: Юрійком Интер, 2008. – С.156.

4. Концепція національного виховання особистості у умовах розвитку української державності // шлях освіти. – 2000. – № 3. – С. 7-13.

5. Поніманська Т. І. Виховання людності: технологічний аспект // Дошкільне виховання. – 2008. – № 4. – С. 3-5.

6. Скрипник Н.І. Діякіаспекти готовності педагогічних працівників до гуманізації освітнього процесу / Проблеми підготовки сучасного вчителя: Збірник наукових праць УДПУ / [ред. кол.: Побірченко Н.С. (гол. ред.) та інші]. – Умань : ПП Жовтій О.О., 2012. – Випуск 6. – Ч.2. – С. 306-311.

7. Сухомлинський В.О. Павly's'ka середня школа // Вибрані твори: В 5 т. / В.О. Сухомлинський - К.: Рад. школа, 1977. - Т.4. - 460 с.

Література:

1. Beh I.D. Vyhovannja osobystosti: Shodzhennja do duhownosti: Nauk. Vydanija. – K.: Lybid', 2006. – 272 s.
2. Encyklopedia osvity / Akad. ped. nauk Ukrayin'; [gol. red. V.G. Kremin']. – K.: Jurinkom Inter, 2008. – S.156.
3. Konsepcija nacional'nogo vyuhananja osobystosti v umovah rozvitiu ukrai'n'skoj derzhavnosti // shljah osvity. – 2000. № 3. – S. 7 13.
4. Ponimans'ka T. I. Vyhovannja ljudjanosti: tehnologichnyj aspekt // Doshkilne vyuhanannja. – 2008. № 4. – S. 3 5.
5. Skrypnyk N.I. Dejaki aspekty gotovnosti pedagogichnyh pracyivnykh do gumanizaciї osviti'nogo procesu / Problemy pidgotovky suchasnogo vchytelja: Zbirnyk naukovych prac' UDU / [red. kol.: Pobirchenko N.S. (gol. red.) ta inshij]. – Uman' : PP Zhovtyj O.O., 2012. – Vypusk 6. – Ch.2. S. 306-311.
6. Suhomlyns'kyj V.O. Pavly's'ka serednia shkola // Vybrani tvory: V 5 t. / V.O. Suhomlyns'kyj K.: Rad. shkola, 1977. T.4. 460 s.

Бонданець-Білоскаленко Наталія Іванівна

кандидат педагогічних наук, доцент
Київського університету імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

ПЕРЕЙМАННЯ І ВСИЛЕННЯ – ПЕДАГОГІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ (за Я. ЧЕПІГОЮ)

Анотація

У статті проаналізовано праці українського вченої початку ХХ століття Якова Чепіги: «Переймання і всилення» та «Моральне виховання в справі виховання». Розкрито головні психологічні особливості розвитку особистості дитини, моральні аспекти виховання.

Ключові слова: дитина, переїмання, всилення, наслідування, моральність, Receptiveness and reinforcement – pedagogical factors of child's development (by J. Chepiga)

Abstract

The article examines the works of the Ukrainian scientist of the twentieth century's beginning Jakov Chepiga "Receptiveness and reinforcement" and "Moral suggestion in the education." There have been revealed the major psychological characteristics of the child's personality development, the moral aspects of education.

Keywords: child, receptiveness, reinforcement, inheritance, morality.

Підвалинами педагогічної науки, як відомо, є психологічні дослідження. Шоб розробити методики розвитку, виховання і навчання дитини на різних її вікових етапах, потрібно вивчити її проаналізувати всі чинники, умови, обставини, що зумовлюють розвиток дитини, в їх взаємодії, а саме: спадковість, активність самої дитини, вплив прикладу дорослих і наслідування дитиною дій і поведінки дорослих.

Zbior raportów naukowych
безперечно, вдумливий учений і педагог Я. Чепіга не міг не вивчати психологічні особливості розвитку особистості дитини. У 1922 році побачила світ його наукова праця під назвою «Переймання» [2]. Відзначимо, що вона належить до рідкісних видтворень внутрішнього пізнання педагогом дитячої психології звичок та дій, перейнятіх у дорослих. Я. Чепіга розкриває один з важливих моментів у вихованні дитини на основі перевірмання (наслідування).

Автор поділяє думку вчених (Д. Балдуїн, В. Прейсер, Г. Целланов), які стверджують, що перевірмання дитинного зовнішніх ознак діяльності дорослих відбувається несвідомо, інстинктивно. За його словами, перевірмання – це «та група рухів, які є м'язеві скорочення, або реакції, що з'явилася результатом одбору і що стали звичними» [2, 124]. У цьому випадку дитина копіює власне дії дорослих; повторює механічні жести, поведінку, що становить суть позитивного чи негативного виховання. Ось же, як вів Чепіга відносить перевірмання до провідного біологічного інстинкту. За я. Чепігою, завдяки перевірманню засвоюються всі випадки, що «стягають ніжечі відомого виконання і не потребують свідомого чуттєвого чи інтелектуального виявлення, тобто перевірмання відбувається механічно, без «участі мозкової кори» [2, 124]. Водночас учений підкреслює його позитивне значення, оскільки перевірмання відіграє важливу роль для розвитку та вдосконалення вроцінок, спадкових рухів дитини. Плюмку засвідчує такий вислів учченого: «Огчому діти раніше і краще за все перевірмано і застюють ті рухи, які найчастіше вживали їхні предки і за допомогою перевірманої і застюють ті рухи, які найчастіше вживали стремління. Це і рухи їй дій, яких вони досагали найбільших успіхів. Тут діє спадкове стремління. Гді під час відностяться до першістого періоду дитинства, коли фізіологічні процеси панують в її організмі безмежно і безроздільно» [2, 125].

Яків Чепіга вважав, що виховання дитини мусить бути збудовано на тих принципах, які відповідають до обставин і оточення, але взагалі позбавилася б можливості боротися за існування в подальшому. Однією з таких здібностей, що властиві як дорослим, так і тваринам, є перевірмання, тобто наслідування. Учені називає перевірмання рефлекторного формою. Чепіга застерігає, що подекуди вилідається, що це відповідність дитини втрачає свою індивідуальність. Гдіал пояснює, що це відповідність відсутності в певний період дитинства. Пізніше, через внутрішній психологічний процес відбувається осмислення перевірму. Я. Чепіга підкреслює, що з цього приводу Я. Чепіга підіндуалітні риси, які мають стійкість і самостійність. З цього приводу Я. Чепіга констатує: «Огчому ми часто здійснююмо в одній родині різновихованіх дітей, цілком бувається лише в певний період дитинства. Пізніше, через внутрішній умовах протилежних. При одному виховальному режимі; при однаковому оточенні властивостями, росте і розвивається два протилежні типи з цілком протилежними властивостями, в якій вона нікого не впускає, «ховається від впливу осередка, від впливу всіх дієвих обставин. Саме тут, на думку вченого, вона ховається і у неї визривається самостійність іноземність як результат самовиховання, яка хоч і перевіряє мотиви з чинного оточення, але перевірює і у чинній своєї особистості, своїх властивостей, перетриває

не так, як хотути вихованець, а як того бажає її внутрішні істота» [2, 126]. Тому вчений дає поради дорослим, що вчителім і вихователям потрібно дужеуважно, етично і тактовно ставитися до дитини, аби не зруйнувати тонкі паростки формування її особистості, її індивідуальності і пам'ятати, що не все побачене і почуте, пережите у процесі перевірмання гине безслідно.

Таким чином, учений був переконаний, що перевірмання може бути керованним і спрямованим на виховання країн рис характеру, волі дитини, позитивних психогологічних привівів тощо. Водночас автор застерігає, що нові форми засвоюються з величими зусиллями та індивідуальним працею у процесі якої звичні способи поведінки стають стабільними для дитини, а незвичні зразки все менше приваблюють увагу дитини, «її організм здобуває певні шляхи поводження і дії, які остаточно змінюються в ньому і складають характер цього індивідуума». Я.Ф. Чепіга наголошує, що ця сума наших рухів і дій стають постійними і незмінними, аж настільки, що наявність, потрапляючи в зовсім інні життєві умови, «ми зберігаємо їх чистоту і певність, які визначаються в напому поводження» [2, 127]. І більше того, на будь-якім гнібі «охороняють нас від впливу негативних, подекуди фатальних по-дій чи впливів», вони стають «фортецею» захисту дитини на все подальше життя, спілкування в соціумі та на особистісному рівні [2, 128].

Важливим застеженням у виховній роботі з дітьми є думки Якова Чепіги про те, що хоча перевірмання є інстинктивною пластивістю, воно завжди має ознаки вспілення, тобто засвоєння [2, 128]. Автор звертається до батьків, ілюструючи свої думки прикладом: «Буйте, забавляючи немовилітко, пальцем або рукою об стіл і вночі повторення рухів звірят і лодей, которых вони бачили» [2, 128]. Я.Ф. Чепіга ділиться думкою процес «всилення» педагог застерігає, що воно часто відбувається мимовільно, але дуже сильно, оскільки діти наслідують вихованців і вчителів. Чепіга зазначає, що педагоги здебільшого не помічають, що самі стають причиною поведінки дітей, за яку надалі жорстоко карають. Особливо він акцентує на цьому увагу батьків: «Батьки мають погані звички курят чи вживают спиртне, грубо поводяться з людьми, і в той самий час вимагають від дітей цього не робити, забуваючи і не помічаючи того, що вже самі приспівли їм все це своїми вчинками, діями, що стала для них безмежно сильнішими й могутнішими за слова» [2, 128]. Я.Ф. Чепіга підкреслює важливість дій і вчинків дорослих людей, які оточують дитину з перших років її життя, вони повинні бути зразком для перевірмання. Дяяки діті так сильно під-породжують перевірманню віддорослих, що в них дуже ослаблюється власні інсінктивні дії спадкові скильності. Тому, за словами Я. Чепілі, «погане їй гарне, пікідлив і корислив, але перевірмання від батьків і дорослих, які, на жаль, не помічають свого величезного впливу на утворення дитячих характерів» [2, 128].

На думку Я. Чепіги, не тільки батьки, дорослі, вихователі й педагоги впливають на формування характеру дитини, такий самий вплив здійснюють соціальне середовище, суспільно-політичний стан країни, в якій росте і виховується дитина, тобто соціально-політичні умови, що оточують дитину від народження до її зростання, які сприяють всіленню у свідомість дитини яким чином потрібно себе поводити.

Zbiór raportów naukowych

У статті вчений показує процеси переймання і виснення на прикладах дитячих ігор. Дорентною ілюстрацією його думок є такий фрагмент статті: «Під час світової війни діти гралися в військові суди, вітали своїх товаришів. За часів революції діти розстрілювали один одного, гралися в «чехаг», були чекістами з рухами і поводженнями людей, які з етичним спокієм робили страшне діло. Дитина невідбивно імпонувала моральних почуттю ученьї на дає вирішальну роль таким чинникам, як переймання і виснення, оськльки, за його словами, моральні вчинки і моральне розуміння дитини залежить насамперед від тієї моральноти, яку вона бачить перед собою у поведінні гра вчинках дорослих [1, 21].

Учений закликає дорослих насамперед добре вивчити ступінь нашої культурності, що вона передається і всміле у свою свідомість, оськльки саме це має дуже важливе значення для виховання дітей. Акцентується увага автором на тому, що на допомоту вихователям у спрямуванні позитивного наслідування сягається сама природа розвитку дитячої індивідуальності. Під впливом переймання дитина любить не-відповідати одній і ті самі дії, рухи тощо. Але її природна цікавість штовхає впливно повторювати одній і ті самі дії, рухи тощо. Таким чином, вона самовиховується, непомітно санує нові більш складні дії. Таким результатом переймання зникають і застосуються нові як морально-політичні, так і соціального доктрилля; спільні середовище, яке повинно забезпечити позитивний вплив на дитину як для переймання, так і для виснення; мораль-психологічні особистості, обмежуючи самостійність дитини; батьківська педагогіка, що передбачає позитивний взаємовплив матері й батька на моральне виховання дітей; покарання як негативний чинник сімейного виховання.

Зазначимо, що проблеми, окреслені Я.Ф. Чепигою на початку ХХ століття залишаються актуальними і на початку ХХІ століття їй вимагають подальших досліджень.

Література

- Чепіга Я. Моральне виховання у справі виховання / Я. Чепіга // Проблеми виховання в світлі науки і практики : зб. психол.-педагогічних ст. – К. : Друк. Герпой Кіїв. Аргелі Друкар. Справи, 1913 – Кн. 1. – С. 61–76.
- Чепіга Я. Переймання / Я. Чепіга // Путь просвіщення. – 1922. – № 6. – С. 124–135.
- Чепіга Я. Для дитини вихователь е взірцем виконання обов'язків і представником різних ків. Для дитини виховання проявляється дитиною в щоденнику моральних висог. Насилування виховання виконується дитини: все навіюється дитині до вчителів і вихователів він акцентував на таких знаннях: все навіюється дитині. Особливо в останньому може явно виявиться примус, а примус, заборона, які кара, можуть викликати негатив, формування противіжних звичок і дій [2, 131]. Я.Ф. Чепіга підкреслює, що авторитет вихователів рівний авторитету батьків. Для дитини вихователь е взірцем виконання обов'язків і представником різних чеснот і моральних висог. Насилування виховання виконується відразу, не роздумуючи, добре-ненужність, вказівками вихователя вона користується примусом, а примус, заборона, які кара, необ-це чи погано. У її психіці з'являється ідеалізація образу вихователя. Тому так необ-хідно остаточні місце займає любов, милосердя та взаєморозуміння, помножені на високу педагогічну майстерність. «Чим суворіше інспектичні відносини засновані на вихова-тель до себе, – радить учений, – чим його характер сталий і сильний, тим могутніший його вплив на дітей. Всякий сильний імпульс обергається у внутрішній голос, що говорить в нас: роби – не роби; іди – стий» [2, 133–134]. У формуванні особистості дитини Я.Ф. Чепіга надає важливого значення моральним почуттям, називає їх інстинктивними. За Я.Чепігою, розвиток моральних

ZBIÓR
RAPORTÓW NAUKOWYCH

СБОРНИК
НАУЧНЫХ ДОКЛАДОВ

Научная и техническая информа-
ция в планировании и осущест-
влении научных исследований и
реализации проектов

Informacja naukowa i techniczna
w planowaniu oraz realizacji
badań i wdrożeń projektów

Warszawa
29.09.2014 - 30.09.2014

Варшава
29.09.2014 - 30.09.2014

Часть 3

Część 3